

Granice.
Półrocznik poświęcony
literaturze i kulturze

Recenzje

Jarema Kraweć

Narodowy Uniwersytet Lwowski im. Ivana Franki (Ukraina)

“Sultanivs’ki čitannâ. Sultaniwski czytannia. Sultanivski chytannia. Zbiór artykułów. Edycja IV”. Podkarpacki Uniwersytet Narodowy imienia Wasyla Stefanyka. Instytut filologii: 2015, 208 s.

Drukiem ukazała się IV edycja *Sultaniwskich czytań*, zbioru artykułów Instytutu Filologii Podkarpackiego Uniwersytetu Narodowego im. Wasyla Stefanyka. Rozpoczęta w 2010 roku seria publikacji w krótkim czasie stała się cieszącym się poważaniem zbiorem opracowań naukowych. Z kolei fora naukowe *Sultaniwskie czytania*, będące dobrą podstawą dla opracowania kolejnych edycji książkowych, swoim wysokim poziomem przyciągają naukowców – literaturoznawców, a także pedagogów z wielu uczelni, nie tylko z Ukrainy, ale także z innych krajów.

Kolegium redakcyjne *Sultaniwskich czytań* nieustannie szuka nowych rozwiązań: w słowie do naukowców informuje o istotniej zmianie dotyczącej czę-

stotliwości wydawania. Uwzględniając „współczesne tendencje światowe w dziedzinie uznania wyników badań naukowych”¹, kolejne edycje zbioru ukażą się z inną niż dotychczas regularnością, wydawane będą co roku, a także wzbogacone zostaną wersją elektroniczną, prezentującą materiały naukowe.

Recenzowany zbiór mieści dwadzieścia artykułów naukowych, podzielonych według rozdziałów: *Literaturoznawstwo porównawcze*, *Literatura ukraińska*, *Literatury słowiańskie*, *Literatura Europy Zachodniej i USA* oraz *Metodyka nauczania literatury*.

Już na pierwszy rzut oka proponowane artykuły prezentują się wyśmienicie, wśród dwudziestu tekstów są rozprawy naukowe po angielsku, francusku, polsku, czesku, białorusku oraz rosyjsku. Taka udana inicjatywa kolegium redakcyjnego pozwoli na rozszerzenie horyzontów dla następnych studiów literaturoznawczych na stronach *Sultaniwskich czytań*, angażując naukowców opiniotwórczych centrów literaturoznawczych. Ponadto zaznaczmy, że sam sposób doboru artykułów obejmuje najważniejsze współczesne problemy literaturoznawcze.

Badania naukowe, zaproponowane w recenzowanym zbiorze, są poświęcone odrębnym aspektom twórczości klasyków literatury światowej: Lesi Ukrainki, W. Stefanyka, Olgi Kobyłańskiej, L. Feuchtwangera, Elizy Orzeszkowej, A. Czechowa i innych. Badania nad spuścizną powyższych utworów przedstawione zostają także w aspekcie porównawczym.

Aktualność przedstawionych w monografii badań nie pozostawia żadnych wątpliwości, z pewnością należą one do zagadnień naukowych, znajdujących się w polu zainteresowań współczesnych literaturoznawców. Warto w tym miejscu przywołać w szczególności studium Natalii Botnarenko o psychologii dziecięcego postrzegania świata w noweli W. Stefanyka *Dziecięca przygoda* oraz w opowiadaniu A. Czechowa *Spać się chce*. Artykuł ten wpisuje się w nurt

¹ “Sultaniw’ski čitannâ. Sultaniw’ski čytannia. Sultaniw’ski chytannia: Науковий збірник статей” 2015, вип. IV, с. 3.

współczesnego odbioru literatury dziecięcej. Przypomnijmy sobie chociażby kongres międzynarodowy *Wizualizacja postaci dziecka w literaturze* z udziałem znawców literatury dziecięcej z dwudziestu krajów świata, który odbył się w 2007 roku we Lwowie, a także naukowo-praktyczną konferencję międzynarodową *Dziecko czyta...*, zorganizowaną we Lwowie rok później z udziałem wielu literaturoznawców z Ukrainy oraz naukowców i pisarzy z Austrii, Polski, Rosji, Niemiec. Fenomenowi literatury dziecięcej przypisują duże znaczenie także literaturoznawcy z Polski i Chorwacji. W tychże krajach wiele lat poświęcono na jej badanie, szczególnie odznaczył się w nich instytut pedagogiczny chorwackiego miasta Osijek.

Istotna ze względu na swoją szczególną aktualność, w związku z wejściem Ukrainy w rok Iwana Franki, jest rozprawa kijowskiej autorki Hałyny Lyszak, w której dostrzegamy twórczą historię poezji *Ojczysta wieś*, z podcyklu *Poeta*, należącego do zbioru wierszy *Z werszyn i nyzyn*. Młoda badaczka analizuje podstawowe cechy artystyczne tekstu poetyckiego, jego strukturę, specyfikę gatunkową i wersyfikacyjną, ujawniając związki intertekstualne *Ojczystej wsi* z poezjami T. Szewczenki i M. Nekrasowa.

W problematykę naukową zbioru integralnie wpisują się cztery artykuły, podejmujące odrębne problemy literatury polskiej, ujęte w aspekcie porównawczym: *Recepcja postaci Kasandry w dramatach Elizy Orzeszkowej i Łesi Ukrainki o tej samej nazwie* (Iryna Spatar); *Stanisław Przybyszewski i Olga Kobyłańska: do problemu kulturalnego pogranicza* (Tamara Tkaczuk); *Topos miasta w powieściach polskiej pisarki Poli Gojawicyńskiej “Dziewczęta z Nowolipek” oraz “Rajska jabłoń” i “Przestrzeń prowincji oraz przestrzenie duszy w opowiadaniu Olgi Tokarczuk “Tancerka”: do problemu samorealizacji* (Wiktoria Ostapczuk).

Badaczka Iryna Spatar postawiła sobie za cel „określić swoistość autorskiej retranslacji mitu o Kasandrze w dramatach Elizy Orzeszkowej i Łesi Ukrainki o tej samej nazwie” (s.45), dostrzegając duchową więź między artystkami różnych kultur narodowych „na poziomie immanentnego typologicznego podobieństwa ich

utworów” (s.46). Literaturoznawczynie zaznaczają, że obie pisarki mistrzowsko przedstawiły swoją recepcję antycznego mitu o Kasandrze, zaproponowawszy własną artystyczną interpretację postaci starożytnej prorokini. Bohaterka ukraińskiej pisarki jest zatem „bardziej tragiczna, cierpi w samotności”, „to buntownicza, absolutnie niezłomna osobistość” [s. 49]; u Orzeszkowej postać Kasandry jest „bardziej spokojna, racjonalna, upokorzona przez fatum” [tamże]. Zdaniem badaczki polska pisarka w swoim dramacie bardziej podkreśla tragedię nieodwzajemnionej miłości młodych ludzi (Kasandra i Koroibos), „którzy zostali ofiarami nieubłaganego losu” [s. 46]. Swoje komparatystyczne badania eseju *Z psychologii jednostki twórczej. Chopin i Nietzsche* S. Przybyszewskiego i fantazji *Poeii* O. Kobyłańskiej jego autorka Olga Tkaczuk argumentuje słowami polskiego literaturoznawcy K. Lipińskiego o tym, że byłoby ciekawe przeprowadzić analizę porównawczą „związków prac S. Przybyszewskiego z innymi literaturami narodowymi” (s. 52.); ponadto, jak wskazuje G. Matuszek, autorka monografii o niemieckim czytaniu S. Przybyszewskiego, „w literaturoznawstwie polskim nie ma prac komparatystycznych poświęconych twórczości polskiego pisarza” [tamże].

Literaturoznawczynie Tamara Tkaczuk skupiła się na analizie tematycznych, plastyczno-semantycznych, składniowo-stylowych, słowotwórczych oraz innych cech wybranych utworów. Na tej podstawie wywnioskowała, że polscy i ukraińscy pisarze stosują analogiczne postaci-symbole. Niewątpliwie, pomimo różnego pochodzenia tych pisarzy, można stwierdzić, że mają identyczne poglądy dotyczące roli artysty i sztuki w społeczeństwie.

Wartość tego artykułu polega przede wszystkim na wnikliwym podejściu do S. Przybyszewskiego jako najbardziej znanego pisarza polskiego modernizmu. Autorka zaznacza, że korespondencja O. Kobyłańskiej świadczy o tym, że popularność S. Przybyszewskiego na Ukrainie, a zwłaszcza w Galicji, była dość duża, a nawet osiągała stan niezwyklego zachwytu nad polskim literatem – S. Przybyszewski przyciągał młodzież swoją otwartością, szczerością, nagą praw-

dą, pragnieniem odtwarzania perypetii duszy ludzkiej. Jak pisze Tamara Tkaczuk: „W twórczości O. Kobyłańskiej i S. Przybyszewskiego doszukujemy się dużo wspólnych intencji, co świadczy o istnieniu wewnątrz-kontaktowych związków między pisarzami” [s. 54]. Następnie autorka artykułu podkreśla, że światopoglądowe pozycje obu literatów kształtowały się pod wpływem filozoficznych idei Friedricha Nietzschego; w ich języku dominuje naturalizm, chociaż na pytania związane z codziennością pisarze odpowiadają w sposób indywidualny.

O. Kobyłańska nie ceniła wysoko utworów S. Przybyszewskiego, chociaż jej poglądy na artystę jako indywidualistę niezależnego od tłumy i społeczeństwa były podobne do idei polskiego pisarza. Oboje tworzą opozycję binarną “artysta-tłum”, między biegunami której nie może być przyciągania. W swojej analizie Tamara Tkaczuk podejmuje temat takich identycznych zjawisk w twórczości obojga pisarzy, jak stwierdzenie przez nich wagi perypetii duszy ludzkiej jako czynnika głównej kolizji; użycie podobnych wyrazów kluczowych; synteza sztuk: artystycznej, malarskiej i muzycznej.

Trzecim wśród cyklu artykułów polskich w zbiorze jest rozprawa, poświęcona toposowi miasta (autorzy: I. Kozłyk i Natalia Ornat), w powieściach współczesnej pisarki polskiej Poli Gojawiczyńskiej. Pokazując miasto jako tło życia ludzkiego i jego wpływ na samego człowieka, pisarka odwołuje się do motywu fatalności, łączącej się z przedmieściem Warszawy. Jak wskazują autorzy artykułu, „skupienie autorskiego obrazu na przedmieściu ma na celu przygotowanie czytelnika do odbioru głównych perypetii” (s. 114). Historię miasta autorka ujawnia poprzez perypetie bohaterek swoich utworów. Interesującą kwestią w interpretacji obu dzieł pisarki jest pojmowanie autorskiej wersji toposu, poszukiwania własnej tożsamości w tym mieście, które „składa się w indywidualną historię artysty epoki międzywojennej Polski środka XX w.” (s. 118). Model świata autorki jest nacechowany głębokim pesymizmem: „Warszawa staje się odrębnym światem, najczęściej wrogim dla świadomości bohaterów” (s. 118); wyjątko-

wo wyraźnie ujawnia się to w ostrym przeciwstawieniu centrum stolicy i jej przedmieść – są one przedstawione jako dwa różne światy.

Ostatnią polską publikacją w monografii jest artykuł Wiktorii Ostapczuk *Przestrzeń prowincji oraz przestrzeń duszy w opowiadaniu Olgi Tokarczuk "Tancerka": do problemu samorealizacji*, w którym opowiadanie słynnej współczesnej pisarki jest interpretowane w ramach problemu przeciwstawienia „centrum stolicy i prowincji”. Jak wskazuje autorka artykułu, właśnie takie rozwiązanie kwestii pozwala odkryć wpływ obszaru prowincji oraz przestrzeni stolicy na sferę duszy głównej bohaterki opowiadania. Stolica żyła w duszy tancerki jako centrum kultury, protagonistka myślami zawsze pragnęła sztuki wysokiej i samorealizacji, pielęgnując utopijne marzenia. Odczytanie W. Ostapczuk fascynuje dokładną, głęboką analizą tekstu, przenikaniem w psychologię głównej bohaterki, starającą się wyrwać z obojętnej przestrzeni wsi Dusznica, pozbyć się prowincjonalizmu i bezwyjściowości swojego wymuszonego kulturalno-bytowego istnienia: „Bohaterka O. Tokarczuk chce odzyskać tę rolę, którą odgrywała kiedyś znana, a teraz zapomniana przez wszystkich wieś, przemieniwszy ją z powrotem na ośrodek sztuki” [s. 123]. Czytanie tekstu opowiadania „ujawnia paralele skojarzeniowe między losami wsi Dusznica a tancerki, której portret podano od razu po opisie wsi” [s. 123].

Postać niezrealizowanej artystki jest tragiczna w swojej samotności – jej samotność, zaznacza autorka artykułu, „polega na braku widza, któremu ona chciałaby opowiedzieć o swojej wizji świata, człowieka, piękna i harmonii, wyrażając to za pomocą muzyki i ruchów“ (s. 125-126).

Interesujący artykuł Wiktorii Ostapczuk o opowiadaniu *Tancerka*, dobrze znanej ukraińskiemu czytelnikowi współczesnej pisarki polskiej, O. Tokarczuk, jest aktualny również ze względu na dzisiejsze zainteresowanie fenomenem socjokulturowym, jakim jest "prowincja". Znalazł on swoje miejsce, między innymi na

Międzynarodowej konferencji poetologicznej *Imperatyw provincia*, (październik 2014 rok, Czerniowiecki Uniwersytet Narodowy im. Jurija Fedkowycza).

Proponowany krótki przegląd IV edycji *Sułtaniwskich czytań* nie byłby pełny bez wzmianki o trzech artykułach, które wzbudzają szczególne zainteresowanie: *Ukraiński kontekst twórczości M. Lermontowa (Niektóre aspekty metodologiczne)*, (autorzy: Wołodymyr Kazarin, Marina Nowikowa); *Polemiki literackie jako jeden z kluczowych czynników rozwoju rosyjskiego procesu literackiego pierwszej ćwierci XIX wieku* (autor: Ołena Terechowska); *A. Puszkina w Mohylewie: Oczami afroamerykańskiego pisarza Johna Olivera Kilenza* (autor: białoruski literaturoznawca – Jurij Stulał). Trzy rozprawy naukowe dotyczące procesów literackich pierwszej połowy XIX wieku fascynują głębokością potraktowania problemów naukowych, przekonującym uzasadnieniem proponowanych tez, logicznym wykładem materiału.

Recenzowany zbiór artykułów *Sułtaniwski czytannia* niewątpliwie będzie pożyteczny dla literaturoznawców, pracujących w dziedzinie literaturoznawstwa komparatystycznego, kontaktów międzyliterackich, badających wspólne motywy, twórcze praktyki o różnym poziomie i jakości pisarzy narodowych, indywidualne autorskie interpretacje mitów, wzajemne oddziaływanie twórczego JA oraz środowiska itp.

***Sultanivs’ki čitannâ. Sułtaniwski czytannia. Sultanivski chytannia. Zbiór artykułów. Edycja IV*, Podkarpacki Uniwersytet Narodowy imienia Wasyla Stefanyka - Instytut Filologii, Iwano-Frankiwn 2015, 208 s.**

Ярема Кравець – кандидат філологічних наук, доцент кафедри світової літератури Львівського національного університету ім. Івана Франка, з 1996 до 2001 р. – завідувач цієї кафедри. Філолог-романіст, літературознавець, перекладач французької літератури українською. Автор понад 500 наукових праць. Наукові зацікавлення: українсько-французькомовні літературні взаємини, історія французькомовних літератур, проблеми художнього перекладу.

Jarema Kraweć – doktor nauk humanistycznych, adiunkt w Katedrze Literatury Światowej Narodowego Uniwersytetu Lwowskiego im. Iwana Franki, w latach 1996–2010 był szefem tej katedry. Filolog romanista, literaturoznawca, tłumacz literatury francuskiej na język ukraiński. Autor ponad 500 prac naukowych. Zainteresowania naukowe: ukraińsko-francuskie kontakty literackie, historia literatur francuskojęzycznych, problemy teorii przekładu.